

Навчальна дисципліна: основи педагогічної майстерності

Навчальний елемент 2.8. Творчий задум заняття як діалогу викладача з вихованцями

Мета: Ознайомити з поняттям «творчий задум заняття», окреслити особливості прогнозування діалогу на етапі розроблення задуму заняття, розглянути визначення мети й надзавдання заняття як перспективи особистісного розвитку учнів, розкрити можливі шляхи створення умов для стимулювання пізнавальної активності учнів у навчальному діалозі на занятті.

Сприяти формуванню установки у студентів на творчий підхід до розроблення задуму заняття.

Виховувати повагу до педагогічної пофесії.

Тип лекції: тематична

Обладнання та матеріали: роздатковий дидактичний матеріал: зразки різних варіантів занять, опубліковані в педагогічній літературі та фахових періодичних виданнях.

Література: Основна:

1. Педагогічна майстерність: Підручник/ І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – 2-ге вид., допов. і переобл. – К.: Вища шк., 2004. – С. 333-340.
2. Педагогічна майстерність: Хрестоматія: Навч.посіб./Упоряд.: І.А. Зязюн, Н.Г.Базилевич, Т.Г. Дмитренко та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища шк., 2006. – С. 376-398.

Додаткова:

1. *Кан-Калик В. А.* Учителю о педагогическом общении. — М., 1987. — С. 26-33.
2. *Львова Ю. Л.* Творческая лаборатория учителя. — 3-е изд., перераб. и доп. — М., 1992. — С. 26-39, 77-83, 91-93.
3. *Мороз О. Г., Омеляненко В.Л.* Перші кроки до майстерності. — К., 1992. — С. 45-50.
4. *Фридман Л. М.* Педагогический опыт глазами психолога. — М., 1987. — С. 16-28.
5. *Яковлев Н. М., Сохор А. М.* Методика и техника урока в школе: В помощь начинающему учителю. — М., 1985. — С. 198-201.
6. *Підласий І. П.* Як підготувати ефективний урок. — К., 1989. — С. 20-39.
7. *Гін А.* Основи педагогічної майстерності// Завуч. — 2000. — № 8. — С. 1-6.
8. *Освітняни про сучасний урок// Завуч. — 2000. — № 23-24. — С. 9*

План-конспект лекційного заняття

I макроетап (до 3 хв) Організація студентів до навчальної діяльності:

- 1.1. взаємне привітання викладача та студентів, представлення викладача студентській групі;
- 1.2. перевірка наявності та готовності студентів до заняття у формі переклички.

II макроетап (до 5 хв) Повідомлення теми та змісту заняття:

- 2.1. повідомлення теми заняття та мотивація навчальної діяльності студента;
- 2.2. озвучення **плану лекції** (оголошення питань, що розглядатимуться на занятті):

а) поняття «творчий задум заняття»;

б) прогнозування ситуації діалогу на етапі розроблення задуму заняття;

в) визначення мети й надзавдання заняття як перспективи особистісного розвитку учнів;

г) створення умов для стимулювання пізнавальної активності учнів у навчальному діалозі на занятті.

2.3 знайомство з переліком ключових понять теми: *творчий задум заняття, розробка задуму, створення ситуації діалогу на занятті, мета заняття, надзавдання заняття, високий рівень підготовки заняття, план заняття.*

2.4. знайомство та короткий аналіз рекомендованої та допоміжної літератури до теми.

III макроетап (60-65 хв) Розкриття основних положень теми за озвученим планом лекції.

3.1. Поняття «творчий задум заняття»

Зародження заняття – це поява задуму. Він складається з низки елементів, і найважливіший з них – матеріал, установлений навчальною програмою дисципліни. Завдання викладача спрямувати свої зусилля на творчий огляд обов'язкового для вивчення матеріалу і творче його конструювання. Задум заняття залежить і від часу вивчення матеріалу. Викладач має подивитись на тему у світлі сьогоденної суспільно-політичної обстановки, наукових відкриттів та прогнозів, нового стану культури...Наступний елемент зародження задуму заняття – чітке уявлення про те, для кого готується заняття, кого навчатиме викладач.

Розробка задуму – це вибір найефективніших принципів та засобів навчання конкретного матеріалу в конкретних умовах, з урахуванням особливостей конкретних учнів, з максимально можливою результативністю вирішення завдань освіти, виховання, розвитку за реально можливою економії затрат часу, зусиль учнів та викладача.

Окремі елементи технології розробки задуму:

1. Визначення теми навчального діалогу викладача з учнями на занятті. Не просто теми заняття, що вказана в програмі, а теми, до вивчення якої викладач буде залучати учнів і разом з ними працювати над її засвоєнням. Це потребує від педагога попереднього рефлексивного аналізу змісту навчального матеріалу для пристосування його до потреб і можливостей учнів і власної творчої індивідуальності.

2. Визначення мети заняття не тільки як мети діяльності викладача із засвоєння учнями програмового матеріалу (наприклад: "розказати...", "перевірити..."), а й як перспективи їхнього особистісного розвитку — збагачення інтелекту, розвитку емоційно-вольової сфери, моральних установок, формування світогляду, досвіду творчої діяльності (наприклад, "поглибити уявлення про...", "допомогти формуванню власної позиції щодо...").

3. Визначення надзавдання діяльності викладача на занятті, орієнтованого на те, щоб спонукати учнів до активної самостійної пізнавальної діяльності, яка згодом переросте в самодіяльність, сформувати в учнів установки щодо самовдосконалення на підставі здобутих знань.

4. Визначення оптимальної дидактичної моделі заняття, яка давала б можливості розвитку пізнавальної активності, ініціативи учнів. Це вибір такої педагогічної технології навчання, форми її реалізації на занятті, яка забезпечувала б можливість найповнішого вираження особистісного творчого потенціалу учнів, ставила б їх у позицію активних суб'єктів навчання, давала б шанс досягти успіху.

5. Аналіз комунікативного забезпечення заняття (за визначенням В. А. Кан-Калика), необхідного для реалізації його мети і надзавдання. Йдеться про вибір оптимальної комунікативної поведінки викладача, моделі спілкування з учнями, про визначення бажаного тону, психологічної атмосфери заняття, які сприяли б успішному розв'язанню його дидактичних завдань.

Отже, **творчий задум заняття-діалогу** — це створення його своєрідного загального контуру, в якому відтворюються уявлення викладача про те, яким має бути заняття, за яких умов воно стане успішним як для нього, так і для його учнів, принесе їм інтелектуальну і моральну насолоду від спільної діяльності. Задум заняття потім трансформується в розробку його детального плану.

Кінцевим результатом розробки задуму можуть стати відповіді на запитання, які поставить перед собою викладач:

- Чим збагатяться мої учні в результаті вивчення цього матеріалу ?
- Що може збудити в них інтерес, у чому актуальність цього матеріалу для них ?
- На що в їхньому досвіді можна опертися ?
- Що може спричинити бар'єри у сприйнятті теми, як цьому запобігти ?
- Що мене, як викладача, приваблює в цій темі ?
- Про що я хочу розповісти учням (пошук змісту, сенсу розповіді) ?
- Яким хотілося бачити результат заняття?
- Якою буде його післядія ?
- Які атмосфера, тон, стиль спілкування будуть визначати нашу взаємодію ?
- Як це сприятиме досягненню мети і надзавдання ?

3.2. Прогнозування ситуації діалогу на етапі розроблення задуму заняття

Щодо діяльності викладача з розробки заняття існують дві протилежні точки зору.

Перша: заняття — це імпровізація викладача, попередня його розробка може позбавити його безпосередності, природності в діяльності педагога.

Друга: заняття має відповідати певним стандартам, адже викладач не може щоразу винаходити велосипед; використання готового зразка полегшує його діяльність.

Якою є ваша думка з приводу цих висловлювань?

Як наблизити заняття до учнів, зробити їхнє навчання активним, успішним і особистісно привабливим.

Один із напрямків розв'язання цієї проблеми вбачаємо у створенні ситуації діалогу на занятті. В чому сутність цієї ситуації ?

Створити ситуацію діалогу на занятті — це означає так організувати навчання, щоб забезпечити умови:

- а) для активної позиції учня в пізнавальній діяльності, її переходу в самодіяльність;
- б) для самовираження учня в навчанні, його самореалізації і самоутвердження;
- в) для задоволення природної потреби учня в міжособистісному спілкуванні з викладачем і однокласниками під час спільної пізнавальної діяльності;
- г) сприймання викладачем і учнями себе як особистостей, які мають однакові права на повагу, власну думку в процесі пізнавального пошуку і намагаються досягти взаєморозуміння на занятті.

Що повинен передбачити викладач, у якого виник задум заняття-діалогу з учнями ?

3.3. Визначення мети й надзавдання заняття як перспективи особистісного розвитку учнів

Важливим елементом розробки задуму заняття є визначення його мети. В меті заняття, як відомо з курсу дидактики, своєрідно прогнозується результат навчання учнів. Тому його ефективність залежить і від того, в чому викладач вбачає результат своєї діяльності на занятті.

Мета заняття повинна мати за орієнтир розвиток особистості учня взагалі, а не тільки збагачення його новими знаннями. Матеріал заняття має бути засобом формування ціннісних орієнтацій, поглядів, переконань учнів, розвитку їхнього світосприймання і розуміння себе в довколишньому світі. Отже, неправомірно зводити результат навчання лише до засвоєння учнями певної суми знань, він мусить бути глибшим і істотнішим. Важливо також згадати один із складників загального механізму засвоєння знань: вони стають надбанням особистості за умови формування в неї емоційно-ціннісного ставлення до них. Тоді знання можуть використовуватися як інструмент розв'язання практичних завдань життєдіяльності людини. Тому зрозумілим є висновок учених про те, що *результат навчання повинен визначатися на кількох рівнях:*

- предметному — засвоєння певної суми знань;
- операціональному — формування вмінь, навичок практичної, творчої діяльності;
- емоційному — формування особистісного ставлення до знань, сприймання їх як власної цінності.

Отже, і мета заняття має бути зорієнтована на розв'язання завдань усіх зазначених рівнів.

Діалог викладача з учнями на занятті насамперед забезпечуватиметься досягненням мети, зорієнтованою на особистісний розвиток учня, адже це визначить методи та прийоми навчання, які обере викладач — чи будуть вони стимулювати пізнавальну активність учня, його творчість, чи будуть спрямовані лише на відтворення, репродукцію знань, їх механічне засвоєння. В останньому випадку важко говорити про діалог як обмін не тільки інформацією, а й особистісним сенсом, та й взагалі важко говорити про справжній обмін, це скоріше одностороння подача вчителем інформації для засвоєння учнями.

Термін "**надзавдання**" широко використовують педагоги. *Надзавдання заняття пов'язують із забезпеченням особистісного розвитку учня на занятті.* Якщо мета — це інформування, вплив викладача на учнів, то *надзавданням є збудження їх до дії, до роздумів над почутим, творчості, самостійного поглибленого вивчення матеріалу заняття.*

Визначити надзавдання заняття — це означає спрогнозувати характер його післядії. Умовно можна сказати, що досягнення мети заняття має забезпечити особистісний характер засвоєння нових знань учнем, а розв'язання надзавдання — відкриття ним істини для себе на підставі здобутих знань.

Передумовою досягнення як першого, так і другого в шкільному навчанні є:

- по-перше, сприймання учнем викладача як особистості, зацікавленою в його інтелектуальному і моральному зростанні, відкритою для спілкування;
- по-друге, активна позиція учня в пізнавальній діяльності, можливість самоутвердитися в процесі навчання.

3.4. Створення умов для стимулювання пізнавальної активності учнів у навчальному діалозі на занятті

Передумовою створення на занятті ситуації діалогу, як відомо, є забезпечення пізнавальної активності учнів. У дидактиці пізнавальну активність визначають як інтенсивну аналітико-синтетичну мисленнєву діяльність учнів, її характеризують високий рівень готовності учнів до оволодіння знаннями, свідоме спрямування зусиль на їх засвоєння, самостійність.

Стимулювання активності учня дає йому змогу зайняти позицію співучасника діалогу, який ведуть викладач і учні, вступити з ними в контактну взаємодію в процесі розв'язання навчальних завдань. Створюються передумови для розвитку і реалізації особистісного потенціалу учня, його самоутвердження в навчанні. Отже, важливим складником задуму заняття є визначення своєрідної стратегії навчання, орієнтованою на активізацію пізнавальної діяльності учнів, досягнення ними успіху в процесі навчального пізнання.

Орієнтовний план аналітичної діяльності викладача з визначення цієї стратегії.

1. Що буде визначальним в організації навчання учнів на уроці: безпосередній вплив викладача (трансляція знань, спонування до навчання засобами дисциплінарного впливу тощо) чи діалог педагога з учнями, який створюватиметься шляхом стимуляції їхньої пізнавальної активності (формування мотивів діяльності, пізнавальних інтересів, потреб учнів) ?

2. На який рівень пізнавальної активності учнів розраховано заняття (репродуктивний, пошуковий, творчий) ? Чим це зумовлено?

3. Як забезпечуватиметься можливість самостійного ініціювання учнями навчання? Чи буде мати місце баланс між свободою учня (вибір змісту, методів навчання) і педагогічним керівництвом його діяльністю?

4. Як розв'язуватиметься питання наближення пізнавальної діяльності учнів на занятті до самодіяльності, забезпечення можливості для самоорганізації, самоконтролю й самооцінки навчання?

Ідею комунікативного забезпечення заняття вперше висунув А. В. Кан-Калик. Оскільки задум заняття вміщує також осмислення характеру взаємодії викладача з учнями, то важливо попередньо визначитися у

власній позиції на занятті (це може бути позиція інформатора, контролера, помічника, наглядача, споглядача, організатора навчання, коментатора) і обрати ту, яка найкраще забезпечить діалог з учнями в різних ситуаціях заняття. Важливо також поміркувати і щодо мети власної діяльності: для чого я маю йти на заняття:

- передати учням свій досвід ?
- збагатити, розвинути їх особистість?
- утвердитися в собі і в очах своїх учнів?
- виконати свої функціональні обов'язки?
- виразити себе як особистість?
- перевірити свою здатність до педагогічної професії?

Насамкінець ще один штрих у роздумах про роль задуму заняття. Серйозний підхід до розробки задуму заняття дає змогу виробити у викладача загальну позитивну установку на заняття як діалог з учнями, знімає деякі психологічні бар'єри, допомагає формуванню впевненості в своїх діях. Добре, коли викладач іде на заняття з думкою: я обов'язково повинен про це розповісти своїм учням, окрім мене і краще мене цього ніхто не зробить; я передчуваю, який інтерес збудить нова тема в учнів, я радію з того, що вони збагатяться новим знанням, дістануть і відчують насолоду інтелектуального пошуку. І перший камінь у народженні цих роздумів теж закладається на етапі розробки задуму заняття.

Від якісного задуму заняття залежить високий рівень підготовки заняття.

Високий рівень підготовки заняття – це ретельний у просторі й часі розрахунок кожного кроку освітньої діяльності, виконаний із дотриманням усіх вимог наукової організації праці, такий, що забезпечує відмінну якість за розумних витрат часу й зусиль викладача.

План заняття – плід тривалих роздумів викладача, наслідок діагностування ситуації та прогнозування майбутнього результату, в якому жива дійсність зведена до опорних сигналів, своєрідних дорожніх знаків-орієнтирів у складному процесі керування думками й діями учнів.

IV макроетап (7-12 хв) Підведення підсумків заняття

4.1. Запитання для самостійного опрацювання теми:

1. Розкрийте зміст поняття «творчий задум заняття» ?
2. Що таке розробка задуму заняття ?
3. Проаналізуйте окремі елементи технології розробки задуму заняття ?
4. Чи повинен задум заняття відтворювати особливості творчої особистості викладача ?
Добре це чи погано?
5. Чи є викладач відповідальним за зміст заняття, який розробив ? Перед ким він відповідає ?
6. За яких умов розробка задуму заняття може бути творчою діяльністю викладача ?
7. Чи можна ще на етапі розробки задуму заняття спрогнозувати розв'язання одного із головних питань сучасної школи — як наблизити заняття до учнів, зробити їхнє навчання активним, успішним і особистісно привабливим ?
8. Що означає фраза «створити ситуацію діалогу на занятті» ?
9. Сформулюйте орієнтир мети заняття ?
10. На яких рівнях має визначатися результат навчання ?
11. В чому полягає зміст надзавдання кожного заняття ?
12. Чим мета заняття відрізняється від надзавдання заняття ?
13. Окресліть план аналітичної діяльності викладача з визначення стратегії навчання, орієнтованої на активізацію пізнавальної діяльності учнів, досягнення ними успіху в процесі навчального пізнання.
14. Від чого залежить високий рівень підготовки заняття ?
15. Що таке план заняття ?

4.2. Домашнє творче завдання:

Ознайомтеся з описами кількох занять, запропонованих у фаховій періодиці. Проаналізуйте варіанти задумів цих занять. У кого з викладачів, які розробляли ці задуми, ви хотіли б повчитися? Чому ?

Визначте найдоцільніший варіант, де створено ситуацію діалогу на занятті; мотивуйте свій вибір.

Підготуйте відповіді на запитання:

- Які показники дають можливість стверджувати, що заняття спрямоване на діалог викладача з учнями ?
- Який характер має спрямування мети заняття, як можна її сформулювати ?
- Чи забезпечується активна пізнавальна позиція учнів у навчанні? Аргументуйте відповідь.
- Як можна визначити результати цього заняття (на рівні досягнення мети і надзавдання) ?
- Чи цікаво було б вам навчатися на цьому занятті ?

Всього 80 хв